

מסורת הש"ס

(א) וְעַיִן מְגִלָּה טו כ"ג, (ב) גְּמִינָן כ"ט, חולין פ"א, (ג) לְקַמֵּן מִתּוֹ: (ד) ק"ל שְׁפָשֶׁשׁ וְנִלְכָּה יְעֹשֶׂה תְּשׁוּבָה שְׁנֵאמַר וְנִסְכָּה, (ה) וְיִסְמַן לְהִיטֵב הִכִּי אֲמַר אֲנִי אֲרִיזָה אֲלוֹ וְכִי וְעֵינִי מִרִּיק דף כ"ג, (ו) ר"ל הַלֵּיטִת כְּסִינָה אֲלֵף בְּצִיר (ח"מ), (ז) מִכִּלְתָּה ס"פ יִתְרוֹ וְסָפְרִי וְיִתְמָחֵן ע"פ.

הגהות הב"ח

(א) גמ' א"ס קב"ס עליו מאחבה מה שכתב: (ב) רש"י ד"ה מא"י משמע סמך דנקריאת שמע: (ג) ד"ה התעייף וכו' בתורה הקי"ד וחל"כ מ"ה ויאמנו ה"א משמחת: (ד) ר"ה וזני רש"י וכו' העוף מסלק ממך את בני רשע הקי"ד:

מוסף רש"י

לעולם ירגיו אדם יצר טוב על יצר הרע. א"ס ה"ל הרע אמר לו עשה עבירה זו, לָא דיו שמעתי מן העבירה אלא ה"ל ויעשה מזה (שחרורין קכ"א). יפשפש במעשיו. שפעה כ"כ, ויכחש עבירות שנינו ויסורה ישוב (שחרורין כ"ב).

רבינו חננאל

(ה) דאמינן צריך לומר מפסוקי דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי, נהגו לאומרו בכלל השכיבו, וטפי מהם לא משהירין ליה.

רב ניסים גאון

מה אשם לדעת אף יסורין לדעת. כי הקרבנות אין מותר להקריבן אלא ברצון בעלים ולא בעל כורחן כדנא"י (ש"כ דף כ"א וכו') וקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בעל כורחן ת"ל לרצונו הא כיצד כופין עד שיאמר רוצה אני ואומר עוד מנין למתעסק בקרישים שפסול וכו' לעכב מנין תלמוד לומר לרצונכם תובחורו (לרצונכם ובחור) לדעתכם ובחור ויאיתא בשחיתות חולין ב'פ' הכל שחיתין (דף י"ג) ובמס' נדרים בפרק אין בין מורה נהיה מחבור (דף ק"ה) איתא אמר ר' יוחנן הכל צריכין [דעת] חוץ ממוסר כפרה:

ואם תלמיד חכם הוא. שרגיל במשנתו לחזור על גרסותו תמיד דיו ככך: ירגיו יצר טוב. שיעשה מלחמה עם יצר הרע: ודומה סלה. יום הדומיה הוא יום המות שהוא דומיה עולמית: זה מקרא. חומש שמונה לקרות בתורה: זו משנה. שיתעסקו במשנה: זה גמרא. סברת טעמי המשניות שממנו יולאה הוראה. אבל המורים הוראה מן המשנה נקראו מזלי העולם נמס' סוטה (דף כ"ג): כאלו אוזו חרב של שמי פיוס בידו. להרוג את המזיקין: מאי משמע. (י) דנקריאת שמע: הסעיף ענין צו. א"ס תכפל וסגרת ענין בתורה (א) ה"א משמחת ממך: וזני רש"י יגביהו עוף. העוף מסלק ממך (י): קטב מירי. זה ש"ס שד הזכרים במסכת פסחים (דף ק"א): ולחומי רש"י. כמיצ' בין רעצ למזיקין נדרש לפניו ולחמיו יסורין ומזיקין: אפילו סינוקוס של ציט רבן יודעיס. שהמורה מגינה שלמדני מספר חומש א"ס שמוע תשמע [וגו'] כל המחלה אשר שמתי וגו'. ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איזב כבר למדו:

מסיני: א"ר יצחק כל הקורא ק"ש על מטתו כאלו אוזו חרב של שתי פיות בידו שנאמר ר' רמנמות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב יעלוזו חסידים בכבוד ירגנו על משכבותם וכתב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר וכו' רש"י יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעייף ענין בו ואיננו ואין רש"י אלא מזיקין שנאמר מ"ז רעב ולחומי רש"י וקטב מירי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר וכו' רש"י יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעייף ענין בו ואיננו ואין רש"י אלא יסורין שנאמר מ"ז רעב ולחומי רש"י אמר רבי יוחנן ה"א אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו שנא' ונאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר וכו' ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבי פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמוח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמוח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא' ונחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בכמול תורה שנאמר אש"י הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידע שיסורין של אהבה הם שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ כי את מדכאו ביסורין שנאמר וכו' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם מה שכרו יראה ורע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' וחפץ ה' בידו יצלח פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אש"י הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי וי"ל תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבר יוצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב וכו' ולא תשכית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב וכו' אלא דכרי הברית מה ברית האמור במלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין ממרקין כל עונותיו של אדם: וי"ל תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אש"י הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסוך וכתב בתריה וכו' כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר

מאימתי פרק ראשון ברכות

החשימי מטוב. מן התורה: ולאני נעכר. מכה עכורה: המוכר עלב. שפירש הימנו דבר חשוב כזה ומתוך דוחקו מכרו: ושמת. שהרי הקב"ה מזהירם מלעזוב אותה ומשכחה לפניהם בלחץ עוז אחר שנתנה להם: שפשש ולא מלא. לא מלא עבירה בידו ששכחיה ראוין יסורין הללו לזכר: אש"י הגבר אשר

תיסרנו יה ומסורפך תלמדנו. ששכח יסורין צריך אדם לזכר לזכר תלמוד תורה: יסורין של אהבה. הקב"ה מייסרו בעוה"ז לזכר שום עון כדי להכרות שכרו בעולם הבא ויותר מכדי וזכיתו: וכו' חפץ דכאו החלי. מי שהקב"ה חפץ צו מחלה ויסורין: אש"י. קרצן: נפשו. מדעמו: דבר זה. שאש"י אדם אשר מיסרנו יה: מסורפך תלמדנו. כלומר מתורתך אלו למדין אותו: נאמר כרית ציפורין דכתיב אלה דכרי הכרים. אחר הקללות נאמר במשנה תורה: אף יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם גרסי: ודרך חיים. מיי העוה"ז הוין לו תוכחות מוסר ללמד וזנים

מלמד שכולם נתנו למשה על מטתו כאלו אוזו חרב של שתי פיות בידו שנאמר ר' רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם מאי משמע אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי מרישא דענינא דכתיב יעלוזו חסידים בכבוד ירגנו על משכבותם וכתב בתריה רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. ואמר רבי יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדילין הימנו שנאמר וכו' רש"י יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעייף ענין בו ואיננו ואין רש"י אלא מזיקין שנאמר מ"ז רעב ולחומי רש"י וקטב מירי. אמר רבי שמעון בן לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדילין הימנו שנאמר וכו' רש"י יגביהו עוף ואין עוף אלא תורה שנאמר התעייף ענין בו ואיננו ואין רש"י אלא יסורין שנאמר מ"ז רעב ולחומי רש"י אמר רבי יוחנן ה"א אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו שנאמר ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך אלא כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו שנא' ונאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר וכו' ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבי פפא בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו מוכר עצב ולוקח שמוח אבל הקב"ה אינו כן נתן להם תורה לישראל ושמוח שנא' כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו. אמר רבא ואיתימא רב חסדא אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו שנא' ונחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' פשפש ולא מצא יתלה בכמול תורה שנאמר אש"י הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידע שיסורין של אהבה הם שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא כל שהקב"ה חפץ כי את מדכאו ביסורין שנאמר וכו' חפץ דכאו החלי יכול אפילו לא קבלם מאהבה תלמוד לומר אם תשים אשם נפשו מה אשם לדעת אף יסורין לדעת ואם קבלם מה שכרו יראה ורע יאריך ימים ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו שנא' וחפץ ה' בידו יצלח פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא חד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תורה שנאמר אש"י הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו וחד אמר אלו הם יסורין של אהבה כל שאין בהן בטול תפלה שנאמר ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי אמר להו רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן אלו ואלו יסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו אל תקרי וי"ל תלמדנו אלא תלמדנו דבר זה מתורתך תלמדנו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבר יוצא בהן לחרות יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה והיינו דרבי שמעון בן לקיש דאמר רשב"ל נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין נאמר ברית במלח דכתיב וכו' ולא תשכית מלח ברית ונאמר ברית ביסורין דכתיב וכו' אלא דכרי הברית מה ברית האמור במלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין ממרקין כל עונותיו של אדם: וי"ל תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מנין שנאמר אש"י הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסוך וכתב בתריה וכו' כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה העולם הבא דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. תני תנא קמיה דר' יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר

תורה אור השלם

1. בידך אפקיד רוחי פריקתה אותי יי אל אמות: תהלים לא ו
2. רגזו ואל תתאוו אמרו בלבבכם על משכבתכם דמוס קלה: תהלים ד ה
3. ויאמר יי אל משה עלה אלי הנקרה ודחה שם ואחנה לך את לחות האזן ותתורה ותמצוה אשר כתבתי לתורתם: שמות כו ב
4. רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם: תהלים קמט ו
5. יעלוזו חסידים בקבדו ירגנו על משכבותם: תהלים קמט ה
6. כי אדם לעצמי יולד ובני רש"י יגביהו עוף: איוב ז ז
7. התעייף ענין בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמיים: משלי כג ה
8. מ"ז רעב ולחמי רש"י וקטב מירי וכן בהמות אש"ל בם עם תמת וכלי עפר: דברים לב כד
9. ויאמר אם שמוע תשמע לקול יי אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי רפאך: שמות טו כ
10. נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי תהלים לו ט
11. כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: משלי ד ב
12. נחפשה דרכינו ונחקרה נחשבת על יי: איכה ג מ
13. אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו: תהלים צד י
14. כי את אשר יאהב יי יוכיח ויכאב את בן יצ"ה: משלי ג ב
15. וי חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יאריך ימים ויחפץ יי בידו יצלח: יעשעיה נג י
16. בידך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי: תהלים טו כ
17. וכל קרבן מנחתך מפלח תמלח ולא תשכית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח: ויקרא ב יג
18. אלה דכרי הברית אשר עוף יי את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מלפני הברית אשר כרת אמת בורכי: דברים כט כ
19. וידעת כי ע"כ בך כי כאשר ייסר איש את בנו יי אלהיך מיסוך: דברים ח ה
20. כי יי אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ חליל מים ענית ותהמת יצאים בבקעה ודגה: דברים ח ז
21. כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר: משלי ו כ